

ЛІНГВОДИДАКТИКА

ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ ПИСЬМОВИХ РОБІТ
МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ*Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харків)*

Виходячи з аналізу результатів спеціального зрізу, автор пропонує три типи (що несуттєво змінюють зміст оригіналу; що можуть суттєво змінювати зміст оригіналу; що суттєво змінюють зміст оригіналу) та низку видів (дослівний переклад без врахування контексту, зміна логічних зв'язків понять у оригінальному висловлюванні; невірне виведення значення слова з контексту тощо) помилок, які доцільно враховувати при оцінюванні письмових робіт майбутніх перекладачів.

Ключові слова: методика навчання перекладу, контроль, письмовий переклад з іноземної мови на українську, типи та види помилок.

Л.Н. Черноватый. Проблема оценки письменных работ будущих переводчиков Исходя из результатов специального среза, автор предлагает три типа (несущественно изменяющие содержание оригинала, способные существенно изменить содержание оригинала, существенно изменяющие содержание оригинала) и ряд видов (дословный перевод без учета контекста, изменение логических связей понятий в оригинальном высказывании, неверное выведение значения слова из контекста и др.) ошибок, которые целесообразно учитывать при оценке письменных работ будущих переводчиков.

Ключевые слова: методика обучения переводу, контроль, письменный перевод с иностранного языка на родной, типы и виды ошибок.

L.M. Chernovaty. Assessment of written papers submitted by students majoring in Translation Basing upon the results of a special test analysis, the author suggests three types (having little effect on rendering L1 text into L2, having a potential to affect that process, affecting rendering L1 text into L2) and a range of subtypes (word-for-word translation without taking into account the context, changing logical relations of the notions within the L1 utterance, wrong elicitation of the word meaning from the context etc) of errors to be taken into account in the assessment of written papers submitted by students majoring in Translation.

Key words: methods of teaching translation, assessment, written translation from a foreign into a native language, types and subtypes of errors.

Одним із важливих аспектів формування фахової компетенції майбутніх перекладачів є встановлення надійного зворотного зв'язку в цьому процесі, що забезпечується, зокрема, об'єктивним оцінюванням навчальних перекладів студентів яке пов'язане з реалізацією принципу функціональної або динамічної еквівалентності, тобто передачею змісту оригіналу таким чином, аби забезпечити збіг усіх суттєвих ознак тексту перекладу з інтенцією автора оригіналу. Згадана проблема, хоча й згадувалася у низці праць деяких авторів (наприклад, І.С. Алексеевої [1], Л.К. Латішева [2], А.А. Семенова [3], Л.Л. Нелюбіна [4]), видається актуальною, зважаючи на практичну відсутність її дослідження на рівні дисертацій.

Таким чином, у цій роботі ми досліджували проблему оцінювання навчальних перекладів майбутніх перекладачів. Об'єкт дослідження, зважаючи на рамки даної роботи, ми обмежили контролем рівня умінь письмового перекладу англомовних галузевих текстів на українську мову, а предмет – типами та

видами перекладацьких помилок, які доцільно враховувати у процесі такого контролю.

Мета дослідження полягала у визначенні типів та видів згаданих перекладацьких помилок та встановленні їх ієрархії. Для досягнення цієї мети слід було розв'язати такі завдання: 1) підібрати текст для перекладу, який би був типовим з точки зору перекладацьких труднощів, що містяться у пересічному галузевому тексті; 2) підібрати досліджуваних, які були б репрезентативними щодо студентів що навчаються за спеціальністю «Переклад»; 3) провести експериментальний зріз (переклад тексту досліджуваними); 4) перевірити переклади досліджуваних і зафіксувати усі перекладацькі помилки; 5) класифікувати перекладацькі помилки за типами та видами, а також встановити їх ієрархію; 6) визначити напрями подальшого дослідження.

У процесі дослідження застосовувалися такі методи як зріз навичок та умінь письмового перекладу англомовних галузевих текстів на українську мову,

аналіз та узагальнення результатів статистична обробка даних.

Матеріалом дослідження був обраний оригінальний англомовний текст, запозичений з оригінального джерела [4], обсягом 1156 друкованих знаків, що відносився до опису економіки США, і який поданий далі.

In the 1970s the USA seemed unable to control economic affairs. America's trade deficit swelled as low-priced and frequently high-quality imports of everything from automobiles to steel to semiconductors flooded into the United States.

The term "stagflation" – an economic condition of both continuing inflation and stagnant business activity, together with an increasing unemployment rate – described the new economic malaise. Inflation seemed to feed on itself. People began to expect continuous increases in the price of goods, so they bought more. This increased demand pushed up prices, leading to demands for higher wages, which pushed prices higher still in a continuing upward spiral. Labor contracts increasingly came to include automatic cost-of-living clauses, and the government began to peg some payments, such as those for Social Security, to the Consumer Price Index, the best-known gauge of inflation. While these practices helped workers and retirees cope with inflation, they perpetuated inflation. The government's ever-rising need for funds swelled the budget deficit and led to greater government borrowing, which in turn pushed up interest rates and increased costs for businesses and consumers even further. With energy costs and interest rates high, business investment languished and unemployment rose to uncomfortable levels

Досліджуваними були 34 студенти (3 чоловіки, 31 жінка, віком від 21 до 22 років) четвертого курсу англійського перекладацького відділення Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, які вже другий семестр навчалися перекладати англомовну економічну літературу в межах курсу галузевого перекладу. Під час зрізу студентам пропонувалося за 45 хвилин перекласти згаданий текст українською мовою. Потім переклади перевірялися, помилки фіксувалися і класифікувалися за типами та видами.

За результатами такого аналізу було виділено три типи помилок: 1) помилки, що несуттєво змінюють зміст оригіналу; 2) помилки, що можуть суттєво

змінювати зміст оригіналу; 3) помилки, що суттєво змінюють зміст оригіналу. Кожен тип включав різноманітні його види. Детальні результати аналізу наводяться далі.

Тип 1. Помилки, що несуттєво змінюють зміст оригіналу

I. Надлишковість тексту перекладу внаслідок зловживання дослівним перекладом: Речення 1 (*In the 1970s the USA seemed unable to control economic affairs* – У 1970-х роках здавалось, що США (1) були неспроможні контролювати (2) економічні відносини). (1) Слово «були» є зайвим, оскільки минулий час уже позначено лексично (У 1970-х роках) та граматично (через слово «здавалось»).

II. Звуження змісту словосполучення оригіналу замість його генералізації: Речення 1: (2) Переклад слова *economic affairs* як «економічні відносини» замість «економіки».

III. Вилучення слова з тексту перекладу внаслідок незнання слова: Речення 2 (*America's trade deficit swelled as low-priced and frequently high-quality imports of everything from automobiles to steel to semiconductors flooded into the United States* – Американський (3-4) дефіцит товарів (5) позначався (6) (в той час як країну затопила хвиля) (7) низькими цінами (7А) і часто високоякісним імпортом (8) товарів-від автомобілів до сталі та (9-10) проводи, які ввозили до Сполучених Штатів): (6) Вилучення слова *flooded* у перекладі.

IV. Невдалий описовий переклад: Речення 2: (7А) «низькими цінами» замість «дешевого».

V. Дослівний переклад без врахування контексту Речення 2: (8) Переклад *everything* як «усіх товарів» замість «різноманітних товарів».

VI. Неузгодження з прийменником Речення 2: (10) Переклад *semiconductors* як «проводи» замість «напівпровідників» – вживання називного відмінку замість родового.

VII. Невдале вживання тире. Речення 3 (*The term "stagflation" – an economic condition of both continuing inflation and stagnant business activity, together with an increasing unemployment rate – described the new economic malaise* – Термін «стагфляція» – економічний стан, коли інфляція ще продовжує існувати та стагнуючою активністю бізнесу, коли також зростає рівень безробіття – описував нове економічне положення): (11) «Термін «стагфляція» – економічний стан, коли...»

VIII. Невмотивоване додавання слова. Речення 3: (12) «коли інфляція ще ...» – «ще» – зайве слово, що додає нюанси, відсутні в тексті оригіналу.

IX. Невдалиий дослівний переклад. Речення 3: (18) переклад *The term... described the ... malaise* як «Термін... описував... положення» (слово «описував» не узгоджується зі словом «термін»).

X. Невдалиий дослівний переклад. Речення 3: (19) переклад *described* як «описував», невдале вживання минулого часу замість теперішнього.

XI. Невдала контекстуальна заміна, пов'язана із незнанням слова. Речення 3: (20) переклад *malaise* як «положення» замість «хвороба».

XII. Змішування схожих за формою слів. Речення 4 (*Inflation seemed to feed on itself* – Здавалось, що інфляція живиться сама собою): (21) переклад *feed on itself* як «живиться сама собою» замість «підживлює саму себе».

XIII. Змішування схожих за значенням слів. Речення 5 (*People began to expect continuous increases in the price of goods, so they bought more* – Люди почали очікувати тривалого зростання цін на товари, таким чином вони купували більше): переклад *continuous* як «тривалого» замість «постійного».

XIV. Змішування схожих за значенням слів. Речення 5 (*People began to expect continuous increases in the price of goods, so they bought more* – Люди почали очікувати тривалого зростання цін на товари, таким чином вони купували більше) (23): переклад *so* підсумовуючим сполучним засобом «таким чином» замість наслідкового «внаслідок чого».

XV. Застосування дослівного перекладу замість словникового відповідника. Речення 6 (*This increased demand pushed up prices, leading to demands for higher wages, which pushed prices higher still in a continuing upward spiral*. – Цей попит, який підвищився, привів до зростання цін, призводячи до потреби підвищення зарплатні, через що ціни ще більше підвищились по тривалій (нескінченній) спіралі, що веде вгору): (24) – переклад *increased demand* як «попит, який підвищився» замість «ажіотажний попит».

XVI. Тавтологія Речення 6: (25) «привів до зростання цін, призводячи до потреби...»

XVII. Зміна логічних зв'язків понять у реченні оригіналу. Речення 6: (27) – переклад *which pushed prices higher still* як «через що ціни ще більше підвищились» замість «що, у свою чергу, штовхало ціни вгору» – у такій інтерпретації складається вражен-

ня, що ціни підвищились самі по собі, внаслідок чого ця частина речення втратила зв'язок з наступною (див. аналіз двох наступних помилок у цьому реченні).

XVIII. Порушення правил сполучуваності слів. Речення 6: (28) переклад перехідного дієслова *pushed* у словосполученні *pushed prices ... in a ... spiral* неперехідним дієсловом «(ціни) підвищились», який не узгоджується з прийменником «по» («по... спіралі»).

XIX. Змішування схожих за значенням слів. Речення 6 (29): переклад *continuing (spiral)* як «тривала (спіраль)» замість «нескінченна (спіраль)» – вживання означення характеристики часу для позначення характеристики простору.

XX. Тавтологія Речення 6: (30) – на короткому відрізку двічі вжито «що».

XXI. Невдала контекстуальна заміна. Речення 6: (31) переклад *upward spiral* як «спіраль, що веде вгору» замість «спіраль, що веде вгору», невдале вживання минулого часу замість теперішнього.

XXII. Змішування схожих за значенням слів. Речення 7 (*Labor contracts increasingly came to include automatic cost-of-living clauses, and the government began to peg some payments, such as those for Social Security, to the Consumer Price Index, the best-known gauge of inflation*. – Трудові контракти більше стали включати автоматичні речення про вартості житлових послуг, уряд почав оплачувати деякі послуги, такі як Соціальна Страховка, а також Споживчий індекс вартості, добре відомий показник інфляції): (32) переклад «контракти більше стали включати» замість «контракти все частіше стали включати» – вживання означення обсягу для позначення характеристики частотності.

XXIII. Змішування схожих за значенням слів. Речення 7 (34): переклад *cost-of-living clauses* як «речення про (вартості житлових послуг)» замість «пункти щодо (прожиткового мінімуму)» – неправильне вживання прийменника.

XXIV. Неузгодження з прийменником. Речення 7: (35) Переклад *cost-of-living clauses* як «речення про вартості» замість «вартість» – вживання місцевого відмінку замість називного.

XXV. Змішування схожих за значенням слів. Речення 7: (41) – переклад *the best-known gauge* як «добре відомий показник» замість «найнадійніший показник» – неухважність разом із схильністю до дослівного перекладу.

XXVI. Застосування дослівного перекладу без урахування контексту Речення 7: (42) – переклад *gauge of inflation* як «показник інфляції» замість «показник рівня інфляції» – дослівний переклад без урахування необхідності додавання слова.

XXVII. Застосування дослівного перекладу замість контекстуальної заміни. Речення 8: (44) – переклад *these practices* як «ця практика» замість «ці заходи» – дослівний переклад без урахування контексту.

XXVIII. Змішування схожих за значенням форм слова. Речення 8: (45) – переклад *helped* як «допомогла» замість «допомогали» – невиправдана заміна недоконаного виду дієслова на доконаний, неврахування контексту

XXIX. Змішування схожих за значенням форм слова. Речення 9: (50) – переклад *swelled* як «привзела до» замість «привзодила до» – невиправдана заміна недоконаного виду дієслова на доконаний, неврахування контексту

XXX. Застосування дослівного перекладу замість контекстуальної заміни. Речення 9: (51) – переклад *greater... borrowing* як «більші заборгованості» замість «збільшення обсягу позик» – дослівний переклад без належного врахування контексту

XXXI. Застосування дослівного перекладу замість контекстуальної заміни. Речення 9: (52) – переклад *increased costs* як «збільшило витрати» замість «посиливало фінансовий прес» – дослівний переклад без належного врахування контексту

XXXII. Застосування дослівного перекладу з порушенням норм мови перекладу. Речення 9: (53) – переклад *costs for businesses* як «витрати на бізнесу» замість «фінансовий прес на підприємства» – дослівний переклад без належного врахування контексту невмотивоване додавання прийменника.

XXXIII. Неузгодженість Речення 9: (54) – переклад *costs for businesses* як «витрати на бізнесу» замість «фінансовий прес на підприємства» – неузгодженість.

XXXIV. Застосування дослівного перекладу з порушенням норм мови перекладу. Речення 9: (56) – переклад *(costs) for ... consumers* як «для споживачів» замість «споживачів» – дослівний переклад без належного врахування контексту невиправдане додавання прийменника.

XXXV. Невдалий порядок слів. Речення 9: (57) – розміщення «ще більше» наприкінці речення.

XXXVI. Невдала контекстуальна заміна замість словникового відповідника. Речення 10: (61) – переклад *investment languished* як «інвестування *стухло*» замість «інвестування *скоротилося*» – неправильний вибір стилістичного реєстру.

Тип 2. Помилки, що можуть суттєво змінювати зміст оригіналу

I. Звуження змісту словосполучення оригіналу замість додавання слова: Речення 2 (*America's trade deficit swelled as low-priced and frequently high-quality imports of everything from automobiles to steel to semiconductors flooded into the United States* – Американський дефіцит товарів позначався низькими цінами і часто високоякісним імпортом усіх товарів – від автомобілів до сталі та проводи, які ввозили до Сполучених Штатів): (3) відсутність додавання слова «зовнішній» як означення слова «дефіцит», що вимагається за контекстом

II. Звуження значення слова оригіналу: Речення 2: (4) Переклад слова *trade* як «товари» замість «торговий.»

III. Невірне вживання сполучника Речення 3 (*The term «stagflation» – an economic condition of both continuing inflation and stagnant business activity, together with an increasing unemployment rate – described the new economic malaise* – Термін «стагфляція» – економічний стан, коли інфляція ще продовжує існувати, та стагнуючої активністю бізнесу, коли також зростає рівень безробіття – описував нове економічне положення): (13) «коли інфляція ще продовжує існувати та стагнуючої активністю» – сполучник «та» не виконав своєї єдиної функції, оскільки словосполучення «економічний стан» і «стагнуючої активністю» не є однорідними членами речення; не може він виконати й протиставну функцію, оскільки згадані словосполучення не протиставляються.

IV. Пропуск слова, що спричинює порушення узгодженості членів речення. Речення 3: (14) пропуск «що супроводжується» (*together with*).

V. Неузгодження означення з дієсловом. Речення 3: (15) «коли інфляція ще продовжує існувати та стагнуючої активністю» – вживання родового відмінку замість називного у прикметника *стагнуюча*.

VI. Неузгодження іменника з означенням. Речення 3: (16) «коли інфляція ще продовжує існувати та стагнуючої активністю» – вживання орудного відмінку іменника «активність» замість називного.

VII. Змішування схожих за формою слів. Речення 3: (17A): переклад *activity* як «активність» замість «діяльність».

VIII. Невдалий порядок слів. Речення 3: (18A) великий розрив (16 слів) між підметом (*термін*) і присудком (*описував*).

IX. Зміна логічних зв'язків понять у реченні оригіналу. Речення 6: (26) – переклад *leading to demands for higher wages* як «призводячи до потреби підвищення зарплатні» замість «провокуючи вимоги про підвищення зарплатні» – зміна причини підвищення зарплатні: «усвідомлення потреби роботодавцями» замість «вимог працюючих».

X. Невмотивований пропуск слова. Речення 8 (*While these practices helped workers and retirees cope with inflation, they perpetuated inflation* – Ця практика допомогла робочим та пенсіонерам справлятися з інфляцією, вони її подолали) – (40) пропуск *while* при перекладі, внаслідок чого змінився тип речення, яке перетворилося із складнопідрядного допустового на складносурядне, що змінило логічні зв'язки між поняттями судження

XI. Вибір словникового відповідника без урахування контексту Речення 8: (46) – переклад *workers* як «робочі» замість «працюючі» – невіправдане звуження значення слова, неврахування контексту

XII. Змішування схожих за значенням слів. Речення 9 (*The government's ever-rising need for funds swelled the budget deficit and led to greater government borrowing, which in turn pushed up interest rates and increased costs for businesses and consumers even further.* – Постійно зростаюча потреба уряду у фондах призвела до дефіциту бюджету і більших заборгованостей уряду, що, в свою чергу, підвищило відсоткові ставки та збільшило витрати на бізнесу та для споживачів ще більше) – (49): переклад *funds* як «фонди» замість «кошти» – транскодування без врахування контексту

XIII. Вибір словникового відповідника без урахування контексту Речення 8: (55) – переклад *businesses* як «бізнес» замість «підприємства» – невіправдана генералізація значення слова, неврахування контексту

XIV. Дослівний переклад замість контекстуальної заміни. Речення 10: (60) Переклад *business* як «бізнес» замість «підприємницька діяльність» – дослівний переклад без врахування контексту

Тип 3. Помилки, що суттєво змінюють зміст оригіналу

I. Невірне виведення значення слова з контексту внаслідок незнання слова: Речення 2 (*America's trade deficit swelled as low-priced and frequently high-quality imports of everything from automobiles to steel to semiconductors flooded into the United States*) (5) Переклад слова *swelled* як «позначався» замість «зростав».

II. Невірне визначення функції слова. Речення 2: (7) Переклад «*deficit swelled as low-priced ... imports ... flooded*» як «дефіцит позначався низькими цінами»: *low-priced* – витлумачено як іменник замість дієприкметника минулого часу, внаслідок чого це означення було відірване від означуваного (*imports*).

III. Невірне виведення значення слова з контексту внаслідок незнання слова. Речення 2: (9) переклад *semiconductors* як «проводи» замість «напівпровідників».

IV. Застосування дослівного перекладу замість словникового відповідника. Речення 7: (31A) – переклад *Labor contracts* як «Трудові контракти» замість «колективні договори» – відсутність фонових знань про практику підписання таких договорів між профспілками та власниками підприємств у США.

V. Застосування дослівного перекладу замість словникового відповідника. Речення 7: (33) – переклад *automatic ... clauses* як «автоматичні речення» замість «пункти (контракту про автоматичне підвищення платні)» – відсутність фонових знань про структуру договорів.

VI. Застосування дослівного перекладу з елементами контекстуальної заміни замість словникового відповідника. Речення 7: (36) – переклад *cost-of-living* як «вартість житлових послуг» замість «життєвий мінімум» – незнання відповідника.

VI. Невдала контекстуальна заміна замість словникового відповідника. Речення 7: (37) – переклад *to peg* як «оплачувати» замість «штучно утримувати на одному рівні» – незнання відповідника.

VII. Невдала контекстуальна заміна замість словникового відповідника. Речення 7: (38) – переклад *payments* як «послуги» замість «виплати» – неправильне тлумачення контексту

VIII. Застосування дослівного перекладу замість словникового відповідника. Речення 7: (39) – переклад *Social Security* як «Соціальна Страхівка» замість

«державне пенсійне забезпечення» – незнання відповідника.

IX. Застосування дослівного перекладу замість словникового відповідника. Речення 7: (40) – переклад *Consumer Price Index* як «Споживчий індекс вартості» замість «індекс споживчих цін» – незнання відповідника.

X. Застосування дослівного перекладу замість словникового відповідника. Речення 8: (47) – Переклад *they* (що в англійському тексті замінює підмет підрядного речення *practices*) як «вони» замість «вона» (що в українському тексті мало б замінювати підмет підрядного речення «практика»). Внаслідок цього відбувається зміна підмету у головному реченні – «вони» асоціюється з «робочими та пенсіонерами», а не з «практикою» – дослівний переклад.

XI. Неправильне виведення значення незнайомого слова з контексту Речення 8: (48) – переклад *perpetuated* як «подолали» замість «увічнювали».

XII. Невдала контекстуальна заміна замість словникового відповідника. Речення 10: (58) – переклад *energy costs* як «витрати (енергії)» замість «собіваргість (енергоносіїв)» – неправильне тлумачення контексту

XIII. Дослівний переклад замість контекстуальної заміни. Речення 10: (59) – переклад *energy* як «енергія» замість «енергоносії» – неправильне тлумачення контексту

Таким чином, як впливає з аналізу наведеного вище, другий та третій типи помилок виникали переважно через зловживання дослівним перекладом, змішування схожих за формою або значенням слів, невмотивовані пропуски або додавання слів, зміну логічних зв'язків понять у реченні оригіналу тощо.

Перекладацькі ж помилки третього типу найчастіше пояснюються незнанням слова або словосполучення, внаслідок чого фіксувалися випадки невірною виведення значення слова з контексту застосування дослівного перекладу замість словникового відповідника, невдалі контекстуальні заміни. Траплялися також випадки невірного визначення функції слова, або невдалого вибору словникового відповідника певного слова.

Результати нашого аналізу доцільно враховувати у процесі навчання майбутніх філологів письмового перекладу з англійської мови на українську, а саму процедуру ризику та аналізу можна застосовувати до інших пар мов, характер взаємовпливу яких на кінцевий продукт перекладу може відрізнятися від пари «англійська – українська». Перспектива ж цього дослідження вбачається у визначенні відносної ваги кожного типу та виду помилок для розробки шкали об'єктивної оцінки письмових робіт майбутніх перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / Алексеева И. С. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Латышев Л. К. Технология перевода : учеб. пособие по подготовке переводчиков (с немецкого языка) / Латышев Л. К. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000. – 280 с.
3. Толковый переводческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – М. : Флинта-Наука 2003. – 320 с.
4. Семенов А. Л. Основные положения общей теории перевода : учеб. пособие / Семенов А. Л. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 99 с.
5. Outline of US Economics. – Washington, DC : Office of International Information Program. – 2000. – 126 p.